

DIN NOU DESPRE FOLOSIREA TERIACULUI PE TERITORIULUI DOBROGEI ÎN SECOLELE XVII–XVIII

Gabriel CUSTUREA*

Cuvinte-cheie: teriac, flacon pentru teriac, capace de teriac.

Mots-clés: thériaque, flacon de thériaque, capsules de thériaque.

Rezumat: Autorul face o scurtă descriere cu privire la producerea și răspândirea sub diferite forme a teriacului în perioada medievală și modernă. Urmează apoi prezentarea a două capace de la flacoanele de teriac, descoperite la Conacu (jud. Constanța), ambele ale farmaciei Testa d’Oro din Veneția, cu precizarea că una dintre piese aparține unui produs falsificat. Lor li se adaugă o piesă, provenind de la Babadag. Din situl Târgușor-Ester, descoperit la suprafață, provine un flacon din plumb pentru teriac. Acesta din urmă este singurul publicat până în acest moment din Dobrogea.

Résumé: L’auteur réalise une brève description de la production et répartis sous différentes formes de thériaque aux époques médiévale et moderne. Vient ensuite la présentation de deux capsules de flacons de la thériaque, découvertes à Conacu (département de Constanța), tous deux provenant de la pharmacie Testa d’Oro de Venise, avec la précision que l’une des pièces appartient à un produit contrefait. Un morceau du Babadag leur est ajouté. Du site de Târgușor-Ester, découvert en surface, provient un flacon en plomb pour thériaque. Ce dernier est le seul publié jusqu’à présent en Dobroudja.

În luna aprilie a anului 2023, în urma unor investigații cu detectorul de metale au fost descoperite în extravilanul localității Conacu (com. Cobadin, jud. Constanța), două capace de la recipiente care conțineau în vechime teriac. Conform legislației în vigoare piesele au fost predate Direcției Județene de Cultură Constanța, care le-a încredințat Muzeului de Istorie Națională și Arheologie, urmând ca ulterior să fie inventariate. Celor două piese li se adaugă o descoperiri mai veche de la Târgușor-Ester. Este vorba de un recipient din metal moale, de culoare cenușie (plumb?), în care se păstra teriacul. De asemenea, din colecțiile Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea provine un capac descoperit la Babadag¹.

Apărut inițial ca un antidot împotriva otrăvirilor inventat de medicul regelui

---

* Gabriel CUSTUREA: Centrul de Studii ale Civilizațiilor Mării Negre, Constanța; e-mail: custurea@gmail.com

¹ Mulțumiri colegilor, cu deosebire d-lui Aurel Stănică, prin amabilitatea căruia am avut acces la piesă.

Pontului Mithridates VI Eupator, substanța devine foarte cunoscută în antichitate, fiind perfecționată până la rețeta clasică de către medicul împăratului Nero, Andromachus. În secolul al II-lea p.Chr. era deja considerat un tratament eficace pentru ciumă (pestă)². În perioada medievală, trecând prin filieră arabă, rețeta s-a răspândit cu deosebire în zona mediteraneană, statele italiene devenind cunoscute ca mari producătoare³. Deja în epoca Renașterii teriacul este considerat un panaceu al tuturor bolilor epocii⁴. Importanța sa este probată și de răspândirea lucrărilor despre teriac. Pentru anii 1497–1800 au fost inventariate 507 cărți apărute în Europa în 402 ediții⁵. Datorită costului ridicat și al rarității ingredientelor, precum și al complexității modului de preparare⁶, teriacul a început să fie falsificat masiv⁷. Din acest motiv autoritățile din orașele importante ale epocii au hotărât prepararea sa în mod public sub supravegherea oficialităților administrative și a colegiilor de farmaciști⁸. În același timp au apărut diverse rețete simplificate, cu mai puține substanțe, și costuri reduse, dar și derivate din cursul procesului de preparare⁹.

CATALOG

1. TERIACA FINA ALLA TESTA DORO IN VENEZIA

Bust spre dreapta, cu toga, încoronat cu lauri, în exergă N = TII.

Piesa este identică cu un alt exemplar descris în 1972, găsit pe piața de antichități din Istanbul¹⁰. Piesa descrisă aici pare autentică prin modul îngrijit de execuție.

Dimensiuni: d.ext. = 48 mm; d.int. = 44 mm; h = 7,5 mm; gr. = 42,90 g.

Pb., 2023, Conacu (jud. Constanța), MINAC, f. n.

2. Bandă de hașuri între două cercuri concentrice.

Cap coafat, stilizat, spre stânga, ochiul stâng evidențiat.

Dimensiuni: d.ext. = 40 mm; d.int. = 38 mm; h = 6,5 mm; gr. = 24,58 g.

Pb., 2023, Conacu (jud. Constanța), MINAC, f. n.

3. Flacon pentru teriac (tub).

Dimensiuni: d.ext. = 22 mm; d.int. = 21 mm; h = 30 mm; gr. = 17,54 g.

Piesa este asemănătoare cu un exemplar din muzeul din Spetses¹¹ și cu alte două

² PUERTO SARMIENTO 2009, p. 9–15; WELFRINGER 2017, p. 10–17; VINCENTI 2022, p. 17–40.

³ COLONNA, PISCITELLI, IADEVAIA 2019, p. 92; PUERTO SARMIENTO 2009, p. 74–75; VINCENTI 2022, p. 44–48.

⁴ PUERTO SARMIENTO 2009, p. 26–28; WELFRINGER 2017, p. 22–23.

⁵ DE GENNARO SPLENDORE 2021, p. 7.

⁶ Lista ingredientelor folosite pentru preparare conținea până la 100 de substanțe, cf. PUERTO SARMIENTO 2009, p. 86–87; VINCENTI 2022, p. 53–54; WELFRINGER 2017, p. 24–25.

⁷ Produsul falsificat era numit thériacle sau triacle, cf. WELFRINGER 2017, p. 21; există reclamații privind comercializarea unor produse falsificate în secolul al XVIII-lea, cf. GRANEL 1976, p. 82; MARTIN 1976, p. 382–383.

⁸ GRIFFIN 2004, p. 320; VINCENTI 2022, p. 92.

⁹ CHAST 2010, p. 497–497; WELFRINGER 2017, p. 20–22.

¹⁰ MARTIN 1972, p. 55, nr. 1, unde autorul citește în exergă N = TH și consideră capacul o imitație locală.

¹¹ KLEIN 2012, p. 288, fig. 1.

găsite la Shkodra (Albania) și Stari Bar (Muntele Negru)¹². De reținut că toate cele trei flacoane erau însoțite de capace ale farmaciei venețiene „Ai Due Mori”.

Pb., Târgușor-Ester, *passim*, MINAC, f.n.

4. ...NA ALLA.....EST...ORO VEN, între două cercuri concentrice.

Bandă exterioară perlată, divizată de 4 grupe de linii: III–III–III–III.

Cap spre dreapta, încoronat cu lauri, în câmp dreapta leul înaripat al Sf. Marcu. Piesa are analogii iconografice cu un exemplar publicat de cercetătoarea D. Vladimirova-Aladjova¹³.

Dimensiuni: d.ext. = 42 mm; d.int. = 41 mm; gr. = 30 g.

Pb., Babadag, în Veterani, lângă stația Peco (colecția Costin Bogdan), Institutul de Cercetări Eco–Muzeale Tulcea, nr. inv. 53625.

Între descoperirile inventariate până în prezent pe teritoriul Dobrogei, în epocă parte a Imperiului Otoman, au fost prezente atât piese originale cât și imitații și falsuri¹⁴, unele chiar de factură rudimentară. Trebuie remarcat că aici predomină, cel puțin până în acest moment, produsele originale sau contrafăcute, ale farmaciei venețiene Testa d’Oro.

Dacă pentru localitatea Conacu nu există mențiuni în RAN (Repertoriu Arheologic Național), ci doar într-o hartă rusească din timpul războiului din 1828/29 sub numele de Beșoul (Besiler sau Bisiler)¹⁵, în privința zonei localității Târgușor cunoaștem descoperiri diverse din antichitate până în epoca modernă¹⁶. Babadag, oraș important otoman, pentru scurte perioade chiar capitala provinciei¹⁷, descris la jumătatea secolului al XVII-lea de călătorul Evliia Celebi¹⁸, unde s-au făcut cercetări arheologice pentru perioadele medie și modernă¹⁹, se înscrie alături de orașele semnificative ale Dobrogei otomane ca loc de descoperire ale unei astfel de substanțe sofisticate.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU-DERSCA BULGARU 1978 – M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Știri despre Babadag în Evul Mediu*, Revista de Istorie 31/3 (1978), p. 445–463.

CHAST 2010 – Fr. Chast, *La thériaque à l’époque modern. Chronique d’une fin annoncée du XVIIe au XIXe siècle*, Revue d’histoire de la pharmacie 97/368 (2010), p. 493–510.

COLONNA, PISCITELLI, IADEVAIA 2019 – R. Colonna, A. Piscitelli, V. Iadevaia, *Una breve storia della farmacologia occidentale*, Giornale Italiano di Farmacia Clinica 33/2 (2019), p. 86–106.

¹² LEMKE 2013, p. 224, fig. 10, p. 225, n. 19.

¹³ VLADIMIROVA-ALADJOVA 2011, p. 116, fig. 5.

¹⁴ CUSTUREA 2019, p. 435–439, tabelul centralizator; cu un inventar mai recent PETRAKIEV 2018, p. 336.

¹⁵ GHIAȚĂ 1980, p. 50, nr. 29.

¹⁶ CUSTUREA 2010, p. 472, notele 1–11 unde sunt inventariate toate informațiile privind situl Ester. Vezi și DINU 2010, p. 303–320; DINU 2022, p. 431–461; PARASCHIV-TALMAȚCHI, CUSTUREA 2012, p. 347, nr. 8, 9, 14; CUSTUREA 2020, p. 485, nr. 4, 5 și 6.

¹⁷ ALEXANDRESCU-DERSCA BULGARU 1978, p. 445–463.

¹⁸ MEHMET 1976, p. 387–393, descrierea Babadagului și a ținutului din jur.

¹⁹ VASILIU 1996, p. 195–224.

CUSTUREA 2010 – G. Custurea, *Descoperirile monetare de la Ester-Târgușor (jud. Constanța)*, Pontica 43 (2010), p. 471–507.

CUSTUREA 2019 – G. Custurea, *Două noi capace de teriac descoperite pe teritoriul Dobrogei*, Pontica 52, Supplementum 6 (2019), p. 431–443.

CUSTUREA 2020 – G. Custurea, *Date noi privind ponduri antice și medieval târzii descoperite în Dobrogea*, Pontica 53 (2020), p. 483–490.

DINU 2010 – N. Dinu, *Ceramică otomană descoperită în Dobrogea*, Pontica 43 (2010), p. 303–320.

DINU 2022 – N. Dinu, *Ceramică otomană descoperită în județul Constanța*, Pontica 55, Supplementum 9 (2020), p. 431–461.

DI GENNARO SPLENDORE 2021 – B. di Gennaro Splendore, *The Triumph of Theriac. Print, Apothecary Publications and Commodification of Ancient Antidotes (1497–1800)*, Nuncius: Journal of the Material and Visual History of Science 36/2 (2021), p. 431–470 (<https://doi.org/10.1163/18253911-23602008>).

GRANEL 1976 – Fr. Granel, *La thériaque de Montpellier*, Revue d'histoire de la pharmacie 64/229 (1976), p. 75–83.

GRIFFIN 2004 – J. P. Griffin, *Venetian treacle and foundation of medicines regulation*, British Journal of Clinical Pharmacology 58/3 (2004), p. 317–325.

KLEIN 2012 – U. Klein, *Theriak-Kapseln und kein Ende*, în: G. Dethlefs, A. Pol, S. Wittenbrink (eds.), „Sonderdruck” aus: *Nummi Docent! Munzen-Schatze-Funde. Festschrift für Peter Ilisch zum 65. Geburtstag am 28. April 2012*, Osnabruck, 2012, p. 285–294.

LEMKE 2013 – M. Lemke, *Fieldwork at Scodra 2013*, Swiatowit 11 (52)/A (2013), p. 217–225.

MARTIN 1968–1972 – C. Martin, *Les capsules à thériaque*, Schweizer Münzblätter 18–22/86 (1968–1972), p. 54–56 (<http://www.e-periodica.ch.19,00/02.04.2024>).

MARTIN 1976 – C. Martin, *La theriaque a Trieste*, Numismatica e Antichita Classiche 5 (1976), p. 381–388.

MEHMET 1976 – M. A. Mehmet (ed.), *Călători străini despre Țările Române*, VI/2, București, 1976, p. 311–753.

GHIAȚĂ 1980 – A. Ghiață, *Toponimie și geografie istorică în Dobrogea medievală și modernă*, AARMSI IV/5 (1980), p. 29–61.

PARASCHIV-TALMAȚCHI, CUSTUREA 2012 – C. Paraschiv-Talmațchi, G. Custurea, *Clothing accessories ornaments found in Dobrudja*, Pontica 45 (2012), p. 345–360.

PETRAKIEV 2018 – I. Petrakiev, *Imitativni kapacheta za teriak na venetsianskata apteka "ALLA TESTA D'ORO" ot Veliko Tarnovsko*, Godishnik na Istoricheskiia Fakultet "Sv. Sv. Kiril i Metodii" 2/34 (2018), p. 578–588.

PUERTO SARMIENTO 2009 – Fr. J. Puerto Sarmiento, *La triaca magna*, Madrid, 2009.

VASILIU 1996 – I. Vasiliu, *Știri istorice și date arheologice referitoare la orașul Babadag în Evul Mediu*, Peuce 12 (1996), p. 195–224.

VINCENTI 2022 – E. Vincenti, *Aspetti storici e culturali della theriaca a Padova in eta Moderna*, Padova, 2021/2022.

VLADIMIROVA-ALADJOVA 2011 – D. Vladimirova-Aladjova, *Pohlupachetata za teriak ot Balgariia*, Археология 52/1 (2011), p. 114–120.

WELFRINGER 2017 – M. Welfringer, *La Thériaque: analyse d'un contrepoison de l'Antiquité et héritage dans la pharmacie d'officine d'aujourd'hui*, Sciences pharmaceutiques, 2017, Faculté de Pharmacie, thèse (<https://hal.univ-lorraine.fr/hal-01932097>).

Fig. 1. Capsule de teriac (nr. 1, 2 – Conacu, nr. 4 – Babadag),
flacon de teriac (nr. 3 Ester –Târgușor).